

RALF DAVIRS, GINTER MOL

10

NAJVEĆIH

ZABLUDA O VASPITANJU

i šta možemo da uradimo bolje

Preveo s nemačkog
Milutin Stanisavac

■ Laguna ■

Naslov originala

Ralph Dawirs & Gunther Moll
DIE 10 GRÖßTEN ERZIEHUNGSIRRTÜMER
Und wie wir es besser machen können

Copyright © 2010 Beltz Verlag • Weinheim und Basel
Translation copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Decu ne možemo vaspitati
jer nas ona inače uvek u svemu oponašaju.*

Karl Valentin

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Predgovor	9
Da li je roditeljima potrebna vaspitačka dozvola?	12
Da li je tačno: mala deca, mala briga?	31
Da li se od hrane postaje veliki i jak?	53
Da li televizija zaglupljuje?	75
Jesu li kompjuteri opasni?	94
Da li je vaspitanje samo ozbiljna prilika?	115
Računa li se samo uspeh?	134
Majka ili najbolja prijateljica?	
Da li je tačno: kakav otac, takav sin?	158
„Iskvarena mladež“ – da li su norme i vrednosti još savremene?	182
„Dok jedeš moj hleb...“ – da li je omladini potrebno vaspitanje?	198
Izjave zahvalnosti	213
O autorima	215

Predgovor

DA LI JOŠ UVEK NEKOGA VASPITAVATE? Ili ćete to činiti prvom sledećom prilikom? U tom slučaju, vama bi ova knjiga mogla biti od koristi. Tražite li savet za pravilno i uspešno vaspitanje? Možda neki katalog različitih vaspitnih ciljeva i siguran put do njih? Želite li da se orijentirate u džungli vaspitnih metoda? Da otkrijete nešto što baš vama odgovara? Ako je odgovor potvrđan, na pogrešnom ste mestu i preporučujemo vam da ovu knjigu ostavite na stranu. Neće vam biti ni od kakve koristi ili – možda – ipak hoće?

U svakom slučaju, ovde nećete naći ni savete ni recepte koji će vam reći šta morate da učinite da bi vaš vaspitanik postao prota, klizačka princeza na ledu, holivudska zvezda, atomski fizičar, berzanski špekulant ili televizijski kuvar. Molimo lepo! Šta se vas, na kraju krajeva, tiče šta će vaše dete jednog dana biti po profesiji? To će se već rešiti. To je uvek funkcionisalo – to sa sledećom generacijom. U vezi s tim možete da budete sasvim opušteni. Kada govorimo o vaspitanju, uopšte nije reč o tome. Vaspitanje nije obrazovanje. Premda, zapravo, jeste važna pretpostavka za sve što sledi.

Ovo je knjiga za napredne. Za roditelje i druge zainteresovane koji su iskusni, znaju o čemu je reč i znaju šta hoće. Za one koji se ne daju prevariti. Za sve koji odbacuju mešanje države u njihovo suvereno pravo da odlučuju o vaspitanju. Ovo je knjiga za roditelje koji istinski vole svoju decu i već zbog toga skoro sve rade kako valja. Za one kojima nije potrebno da iz osnova menjaju orijentaciju, jer su već odavno pronašli sopstveni kompas. Ovo je knjiga za roditelje koji su u svoju decu, razumljivo, uložili najviši stepen lične odgovornosti, snage, istrajnosti i hrabrosti, jednom rečju, svu svoju ljubav. I za one koji su spremni da se u korist svoje dece u značajnoj meri odreknu i zadovoljenja sopstvenih materijalnih potreba. Ukratko, ovo je knjiga za one koji stvarno unapređuju naše društvo. Dakle, za veliku većinu roditelja.

Ali i one dobronamerne vrebaju mnoge zamke u koje se mogu upetljati ni krivi ni dužni. Ima li ikoga ko barem jedanput nije naseo na neku zabludu? Uostalom, zar nije ljudski grešiti? Bez brige, princip „pokušaja i greške“ stara je i dobro proverena metoda učenja. Zablude se mogu oprostiti. Zato se ova knjiga i ne ubraja među one koje po svaku cenu morate pročitati da biste mirno spavali. Uopšte nije reč o tome da vašu decu vaspitavate „optimalno“. Ko zna šta to znači u pojedinačnom slučaju? Bolje rečeno, vaspitanje je dodatak koji bi trebalo da bude dovoljan podsticaj vašem detetu da sebe oformi za život pun radoznalosti, samoodređenja i poverenja, jednom rečju, za srećan život. Ukoliko pri tome izbegnete da nasednete nekim zabludama, utoliko bolje. Ali ako tražite savet kako da „ispravno“ vaspitate ćerku ili sina, kako bi od njega ili nje ispalo nešto „pristojno“, onda je vreme da ovu knjigu poklonite nekom.

Ona nije vodič za odgajanje dostojnih potomaka, kojih ne morate da se stidite.

Pozivamo vas da se prepustite nekolicini mogućih zabluda. Može da bude i zabavno ako se ispostavi da ova ili ona „zabluda“ za vas to uopšte nije, i da su u zabludi autori. Jer, kako se ono kaže, ljudski je grešiti!

Da li je roditeljima potrebna vaspitačka dozvola?

ČESTO SE ČUJU oni koji smatraju da je roditeljima neophodna dozvola za vaspitanje. Zovu to i „roditeljska dozvola“. To se dešava uglavnom onda kada medije preplavi neki novi slučaj o zanemarivanju dece i prezauzetosti roditelja. To je baš neophodno – odmah se javljaju jedni. Uostalom, živimo u uređenoj zemlji, gde skoro za sve treba nekakva potvrda: niko ne može tek tako, bez ribolovačke dozvole, da zabaci udicu u obližnju reku, niti da iz garaže istera auto bez saobraćajne dozvole. Drugi idu i dalje pa traže uvođenje neke vrste tehničke inspekcije za stalnu kontrolu „bezbednosti u saobraćaju“ roditelja u pitanjima vaspitanja. Neki, opet, prigovaraju da vaspitačka dozvola predstavlja nedopustiv pokušaj države da procenjuje ponašanje roditelja u procesu vaspitavanja. Međutim, začuđujući je stav zbunjenih roditelja prema ovoj provokativnoj temi. Oni ne priznaju potrebu za potvrdom o vaspitnoj podobnosti, kako bi zapravo ovakva dozvola trebalo da se zove, i pozivaju se na ustav i na svoje prirodno roditeljsko pravo. Moglo bi se pomisliti

da je to zaista komotno stanovište s obzirom na ozbiljnost situacije.

Već i u tome kako zakonodavac kvalifikuje roditelje ima nečeg sumnjivog: oni su „ovlašćeni da vaspitavaju“. I to bez potvrde. Kao da su već bili u situaciji da obavljaju svoje vaspitačke dužnosti. To je sigurno previd. Jer, kada bi bilo tako, to bi značilo da se pristalice vaspitačke dozvole zalažu da roditelji svoje suvereno pravo da vaspitavanju decu, u ustavu utemeljeno, naknadno moraju da overavaju kod države.

Da li je to izraz nepoverenja politike prema roditeljima? Zaista nezamislivo! Oni posebno vatreni pobornici vaspitačke dozvole za roditelje idu čak i dalje. Oni bi da novčano nagrađuju učinak same porodice – u vidu dečjeg dodatka ili dodatna za vaspitanje – onih roditelja od kojih zavisi učestvovanje ili možda i uspešnost angažovanja na tim roditeljskim kursevima, ne bi li tako iznudili državnu sertifikaciju za osposobljenost za vaspitavanje sopstvene dece. Upravo zbog takve preterane revnosti i pod svežim utiskom novije nemačke istorije, majke i oci Ustava su član 6. o braku, porodici i deci formulisali tako da ga može svako razumeti. Uostalom, ipak čudi što do danas među političarima nema slične diskusije o uvođenju takve vaspitačke „dozvole“.

Dodajmo još da ni izraz „ovlašćeni da vaspitavaju“ nije jasan. Da li to svodi odnos roditelja prema deci na legitimaciju roditelja da vaspitavaju? Uostalom, to je vrlo važna tvrdnja. Jer, nisu svi koji se bave vaspitavanjem istovremeno za to i ovlašćeni, dakle nisu legitimisani. Osim toga, izraz „ovlašćen da vaspitava“ ili „ovlašćeni da vaspitavaju“ otvara pitanje da li su ovi „ovlašćeni vaspitači“ zaista vaspitani.

Ukoliko malobrojni roditelji, ovlašćeni da vaspitavaju svoju decu, ne smatraju da su na udaru generalnog političkog

sumnjičenja, onda oni i ne mogu stvarno da vaspitavaju. Za to je, uostalom, potrebno solidno obrazovanje koje kontroliše država. To je nevolja za sve majke i očeve koji još nisu videli kako iznutra izgleda neka akademija za socijalnu pedagogiju. Ali je peh i za vaspitačice koje su prošle državnu proveru i kojima je potvrđeno da mogu da vaspitavaju, iako im zakon za tako nešto ne daje ovlašćenje. Sada je to dilema. Nije ih malo koji se osećaju kao u procepu. Na jednoj strani, pobornici politike roditeljskog samoopredeljenja, na drugoj, oni koji nastoje da se prihvati ponuda vaspitačkih „bonova“. Mnogo je roditelja uznemireno. Hteli to oni ili ne, ostaju politički neodlučni.

Jedno je ipak sigurno. Rasplamsala se borba za kontrolu vaspitnog procesa koji se odvija u nemačkim dečjim sobama. Tu se posezalo i za nedozvoljenim sredstvima. Tako je jedan tadašnji savezni menadžer nekada velike narodnjačke stranke zahtevao da njegova stranka (!) opet dobije „pravo na vazdušni prostor nad dečjim sobama“. Da li je ta partija, ili bilo koja druga, ikada imala takvo pravo? To bismo ipak morali da znamo. To pravo znači isto što i državni suverenitet. Treba li roditelji sada da se plaše da u sobi sopstvene dece koriste papirnate aviončice koje su sami napravili? Možda zbog moguće povrede vazdušnog prostora?

Da ove brige nisu sasvim neopravdane, pokazuje uvid u Zakon o olakšicama u pogledu mera porodičnih sudova u slučaju ugrožavanja dobrobiti deteta, od 4. jula 2008, i na Zakon o dobrobiti deteta, od 10. decembra 2008. godine. Država, korak po korak, poseže ka deci. Roditeljska prava postaju, malo-pomalo, sve manja. U pitanjima vaspitanja roditelji se potiskuju na marginu. Zakonodavac uopšte ne skriva da, u odnosu na vaspitanje u porodici, prednost daje

staranju o deci izvan kuće. Manjina prezaposlenih roditelja, „kojima je strano obrazovanje“, služi se izgovorom da ograničavaju osnovna prava svih roditelja. Zakon o dobrobiti deteta dopušta predstavnicima države veliku slobodu odlučivanja. Roditelji, i to ne samo oni koji su u nestabilnim odnosima, pod prekorom tobože neophodnog poboljšanja položaja deteta, mogu da budu navedeni na to da svoju ćerku ili sina, protiv svoje volje, već kao novorođenče predaju na vankućnu institucionalnu negu.

Svakako, ovde nikakva novost nije ni saznanje da su neretko dobitnici u oblikovanju javnog mnjenja oni koji, uz pomoć dimnih bombi, kriju svoje prave namere i izvlače korist iz ustanovljene nesigurnosti. Konačno, vaspitanje je moćan instrument. Iz materijalnih interesa su, još odavno, izmišljeni i dečji dnevni boravci. U vremenima oskudice čarobne reči glase: sponzorisanje dečjih vrtića. Postoje marketinška preduzeća specijalizovana za to da ove dnevne boravke povezuju s prikladnim sponzorom. Reklamiranje dnevnih boravaka nije zabranjeno. Tako se, na primer, firma *Spread blue educationmarketing GmbH* na svojoj internet stranici www.kindergartenmarketing.de ovako predstavlja potencijalnim finansijerima:

„Dobrodošli u svet reklama dečjih vrtića

Tri miliona dece uzrasta od tri do šest godina boravi preko dana u 55.000 nemačkih dečjih vrtića, sigurnih kuća i dečjih dnevnih boravaka. Jedva da postoji neko drugo mesto na kome nalazite toliku koncentraciju dece i mladih porodica kojima možete da se obratite. Već u predškolskom uzrastu

mnogi korisnici nauče začuđujuće veliki repertoar reklamnih slogana i melodija, i od toga sigurno ostaje nešto što će uticati na učenje novih. Tako, na primer, devojčice mlađe od sedam godina, koje za Božić sastavljaju svoje liste želja, orijentišu svoj izbor pre svega na osnovu onoga što im se preporučuje preko reklama.

Marketing dečjih vrtića:

Mnoga deca znaju šta žele i često su u porodici oni ti koji potajno donose odluke. Na to utiče vreme provedeno u vrtiću, gde deca barataju igračkama, rade gimnastiku, uče i pevaju. Zajedno sa svojim drugarima iz vrtića prepoznaju o čemu je reč i tu rano razvijaju svoje poznavanje brendova. Na zahtev Zemaljskog zavoda, a za radio Severne Rajne-Vestfalije, naučnici su anketirali više od 1.000 predškolske dece. Više od 60 procenata dece nije pravilo razliku između radio programa i oglašavanja.

Decu na svakom koraku obasipaju reklamnim porukama: u specijalnim emisijama na televiziji, u autobusu, na internetu, na ambalaži, preko drugara i mobilnog telefona. Ta mlada ciljna grupa je već dugo adresat reklamnih poruka za mnoge marke proizvoda. Reklamnu u dečjim vrtićima mi sprovodimo dozirano.“

Koga onda čudi to što država, pod plaštom socijalnog staranja, žudi da se uplete u rani razvoj naše dece? Postepeno smanjivanje prava roditelja predstavlja se kao napredna politika u korist dece. Bitanga bio ko loše mislio.

Možda je korisno da se najpre zapitamo šta je vaspitanje. Koja je svrha vaspitanja? Da li nam je vaspitanje uopšte potrebno? Ako jeste, kakvo vaspitanje? Da li zaista prvo

moram da naučim da vaspitavam da bih se time bavio? Da li je vaspitavanje nešto poput vožnje automobila? Treba li mi vaspitačka dozvola? Može li se uopšte odgovoriti na zahteve vaspitanja bez „vaspitačke potvrde“?

Nema razloga za brigu! Dobra vest glasi: vaspitanje nije pedagoška, nego biološka kategorija. Ovde se pedagogija na izvestan način pojavljuje samo kao pomoćna nauka.

Vaspitanje je „učenje pod zaštitom“. I ono nije prvenstveno samo ljudska kategorija. Tu formu vaspitanja uživa potomstvo u „dečjim sobama“ različitih životinjskih vrsta. To se zove podizanje legla. Ne treba ga mešati sa staranjem o potomstvu.

Kada ženka nilskog krokodila položi jaja pola metra duboko u zemlju blizu reke i čuva gnezdo dok se mladi ne izlegu, i kada jazbinska osa žaokom ubode svoj plen pa ga odvuče u gnezdo i položi u njega jaja, onda je to staranje o potomstvu. Možda je staranje o potomstvu i kad maloletna majka svoju tek rođenu bebu uvije u toplo ćebe i stavi u kutiju očekujući da će je neko nepoznat usvojiti. Staranje o potomstvu je već visoko razvijena strategija obezbeđivanja najboljih mogućih uslova za reprodukciju, moglo bi se čak reći i optimalno korišćenje izvora energije. U meri u kojoj se pojačava utrošak energije za staranje o potomstvu, umanjuje se raspoloživa količina energije za njegovo stvaranje. Reč je o šansama za preživljavanje u službi održanja vrste. Lososi moraju da proizvedu i polože hiljade jaja da bi ih potom, u takozvanim gnezdimama za losose, mužjaci oplodili van tela ženke i tako osigurali opstanak. Baš dug put do one kutije sa bebom.

Staranje o leglu, dakle, prestaje izleganjem ili rađanjem. Dalje je potomstvo prepušteno samo sebi. Utoliko je

održavanje legla samo dalje obezbeđivanje najboljih mogućih uslova za štednju resursa. Istovremeno rastu troškovi staranja. Da nije uvek lako praviti razliku između staranja o potomstvu i održavanja legla, pokazuje primer polarne patke, koja je razvila naizgled sasvim modernu varijantu staranja o potomstvu. Ženke se gnezde i žive s pačićima u kolonijama. Pačići napuštaju gnezdo tako što ih vodi ženka. Ovaj intenzivni nadzor traje oko dva i po meseca, sve dok mladunci ne počnu da žive samostalno i ne budu u stanju da lete. Dok leže na jajima, ženke ne uzimaju hranu. Posle izleganja nasada ženke su po pravilu izgledne i zato, da bi ojačale, moraju da budu slobodne da traže hranu. Zbog toga one pačice redovno poveravaju „negovateljicama“. To su ženke koje same nemaju leglo. Tako se u koloniji može videti više od sto pačića o kojima, u uzrastu u kome se i deca čuvaju, brinu ove pačje tetke, dok se majke kratko oporavljaju u banjskim predelima kolonije pačjih gnezda. Ko može da isključi to da se za vreme odsustva majke tu i tamo ne razvije i poneko prijateljstvo među pačićima, do koga inače ne bi došlo da su okolnosti drugačije? Da li polarne patke u dečjem vrtiću izgrađuju one socijalne sposobnosti koje će im kao odraslim koristiti u koloniji za gnežđenje? Bilo kako bilo, majke polarnih pačića imaju vremena za oporavak i usrdno primaju ponudu za čuvanje potomstva, u korist svih. Staranje o pačićima je zadatak zajednice. Majkama patkama dobro dođe što ne moraju da paze na pačice. Kao ni majka šimpanza, čija se beba uporno drži za njeno krzno. Ona ne mora da misli na tajm-aut. Majka ulaže u vaspitanje svog podmlatka sve do njegove pete godine. To je intenzivno vreme učenja pod nadzorom, u kome se polažu temelji za preživljavanje u društvenoj grupi.

Čovek je pravi svetski šampion u staranju o potomstvu i održavanju gnezda. Na prvi pogled, neki naponi u vezi sa zbrinjavanjem danas izgledaju preterani i bizarni. Na forumu veb-sajta gofemein.de jenna2411 je postavila pitanje 6. maja 2009:

*Ej, vi tamo, dragi,
imam jedno pitanje za vas. Sada sam u 35. nedelji
i želim da malu odmah, što pre, prijavim za dnevni
boravak. Mogu li to da učinim sada ili to ide tek posle
rođenja, s krštenicom?? Radovaću se odgovoru.*

LG Dženifer.

robmel odgovara, 16. juna 2009:

Pre rođenja, jer je inače veoma teško dobiti mesto.

Glupo je što je ovaj važan odgovor stigao tako kasno. U 41. nedelji trudnoće može s prijavom, pre rođenja, već da bude kasno. I bez toga ova naša Dženifer je, i sa 35 nedelja, već izgubila mnogo vremena. Verovatno zbog toga i nije pitala za mesto u jaslicama nego odmah za mesto u celodnevnom boravku. Sada će jedna Dženiferina mala sigurno morati da čeka na mesto u boravku sve dok ne pođe u školu.

Ovakve tužne priče se mogu pročitati na internetu svakoga dana. Takva bizarna nastojanja u pogledu staranja o deci već odavno nisu rezervisana samo za istaknute ličnosti iz sveta filma, za plemstvo i članove kraljevskih porodica. Ko u Njujorku ne zna za *Hebrew Association for Young Men and Young Woman Nursery School* u 92. ulici na Gornjem Menhetnu? Peta avenija i Central park su iza ugla. To je,

zapravo, celodnevni boravak s neupadljivim imenom Y. U stvari, vrlo uspešno mesto za decu koja još pužu i statusni simbol za roditelje koji imaju sve osim vremena. Madonu je veoma iznerviralo to što nije bila primljena i što joj nisu dali da plati godišnje 14.000 dolara. Vudi Alen je uspeo u tome i u svojoj knjizi *Pure Anarchie* napisao izvanrednu glosu „Odbijanje“. Jadna ona Dženiferina mala.

Ipak, ako se vratimo na to, videćemo da je tajna posebne uspešnosti razvoja čovečanstva upravo u podizanju legla. Moderni čovek je rezultat relativno kratkog kulturnog razvoja, od možda dva miliona godina. Svojom sposobnošću za kulturu čovek se naglo odvojio od svih konkurenata u takmičenju za „krunu stvaranja“, i ostavio ih daleko iza sebe.

Ključ ove svojevrsne istorije uspeha nalazi se u čitavom nizu procesa prilagođavanja na promenljive uslove okoline, što se dogodilo pre približno dva i po miliona godina. S nestajanjem šuma i širenjem savana u Africi postepeno su nastupili procesi selekcije i prilagođavanja čitavog ekosistema pa se to, prirodno, odnosilo i na pretke modernog čoveka. Na samom pragu kulturnog razvoja, jedna vrlo gracilna varijanta pračoveka pripremila je pobednički pohod do modernog čoveka. Uspelo mu je da napusti život na ivici šume i da osvoji savanu, i to tako što je razvio i usavršio uspravan hod, stvorio socijalne grupe i, konačno, kao uspešan konkurent krupnim grabljivcima u savani, lovio životinje u velikim krdima. Izbegavajući jače konkurente, ovaj gracilniji tip čoveka brzo će ih nadvladati. Uspravan hod, sa slobodnim rukama, za relativno kratko vreme obezbedio je mozgu tog ranog čoveka veliki stepen slobode. I mozak se brzo povećavao.

Istovremeno, zbog anatomskog prilagođavanja na uspravan hod ljudi su se rađali sve ranije. Glavni rast mozga odvijao se sada posle rođenja. U mozgu se mnogostruki procesi prilagođavanja, uslovljeni razvojem u dužem periodu, odvijaju u sredini u koju se pojedinac razvojno ugrađuje.

S velikim povećanjem sposobnosti, koje obezbeđuje novi veliki mozak, posebno njegov čeonni deo, čovek samo u izvesnoj meri stupa u vreme. Tako je razvio anticipativne sposobnosti usmerene na budućnost i dugoročnu memoriju. Naglo povećanje stepena slobode mozga obezbeđuje čoveku povećanu sposobnost samoreferentnosti. On stupa na pozornicu istorije, spoznaje sebe i sasvim je svestan protoka godišnjih doba i različitih generacija. Budući da je sve više usavršavao korišćenje ruku, on počinje, u bukvalnom značenju reči, da „(s)hvata“ i menja svet. Postaje proizvođač oruđa i lovac, kao deo socijalne strukture. Premda je kao pojedinac relativno slab, kao karika socijalne veze čovek ubrzo postaje jači od svih svojih neprijatelja. To je bio trenutak u kome počinje njegov kulturni razvoj. Uspesi u lovu uz pomoć oružja koje je sam napravio bili su odlučujući. Gotovo neiscrpni izvori belančevina omogućavali su kvalitativne skokove u razvoju mozga. Socijalne kompetencije razvijale su se s iskustvima grupe koja je lovila, zbrinjavala i starala se, sve u okvirima ranog društva koje je poznavalo podelu rada. Sada je čovekova dobrobit u većoj meri zavisila od njegovih sposobnosti da sačuva svoja tehnička znanja i spremnosti da sve naprednije socijalne veštine dalje razvija i prenese drugima. Ljudi sebi ne mogu da dozvole da uvek ispočetka pronalaze istu stvar. Tu postaje značajna faza „učenja pod zaštitom“, posle rođenja. To je bio trenutak nastanka onoga što danas zovemo vaspitanjem.